

Н47

3673

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

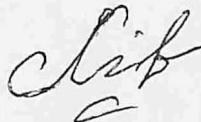
НЕЇЖПАПА ЛЮДМИЛА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 378-057.875:37.091.12:37.013.42-051

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ В СИСТЕМІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ УНІВЕРСИТЕТУ

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2013

9664

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Вайнола Ренате Хейкїївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Штифурак Віра Євгенівна,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри психології;

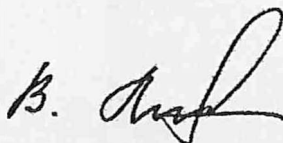
кандидат педагогічних наук
Протас Оксана Любомирівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи.

Захист відбудеться "21" листопада 2013 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "21" жовтня 2013 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку української освіти стрімко зростає соціальна значущість підготовки конкурентоспроможних фахівців усіх професій, в тому числі й педагогічних. Професійна успішність молодих спеціалістів, можливість працевлаштування та подальшого особистісно-професійного зростання значною мірою зумовлюються якістю навчально-виховної роботи університету. Проблема самовизначення особистості в професійній діяльності набуває особливої актуальності для майбутніх соціальних педагогів, оскільки низький рівень їх самовизначення нерідко призводить до невдач у фаховій діяльності. Важливим напрямком удосконалення професійної підготовки соціальних педагогів нині є сприяння особистісно-професійному зростанню студентів, формуванню високого рівня професійного самовизначення та потреби в досягненні професійної самореалізації.

У нормативно-правових документах, зокрема таких, як Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту», Концепція державної системи професійної орієнтації населення, Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається, зазначено, що підготовка підростаючого покоління до свідомого й адекватного професійного самовизначення та майбутньої професійної діяльності є одним з важливих завдань нашої держави.

Проблема професійного самовизначення є найбільш значущою для студентів першого курсу, в яких відбувається формування спеціальних здібностей та якостей характеру у зв'язку з професіоналізацією, прийняття вимог майбутньої професії та усвідомлення свого місця в структурі професійної діяльності. Орієнтація студентів на професійну дію та свідоме прогнозування професійного майбутнього є невід'ємною складовою усього навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів. Реалізацію даного завдання покладено в основу забезпечення професійного самовизначення майбутніх фахівців у системі навчально-виховної роботи університету, оскільки університет – це відкрита соціокультурна система, яка за рахунок великої кількості спеціальностей, значної кількості студентів, міжкафедральних зв'язків та зв'язків між спеціальностями, сприяє професійному становленню та самовизначенню майбутніх фахівців.

Проблема підготовки підростаючого покоління до професійного самовизначення була в центрі уваги багатьох дослідників. Так, психолого-педагогічним та організаційним основам підготовки молоді до вибору майбутньої професії присвячено праці Г. Балла, О. Вітківської, Ю. Гільбуха, Є. Клімова, Г. Костюка, В. Рибалки, В. Синявського, Б. Федоришина, С. Чистякової та ін. Як філософську категорію професійне самовизначення розглядав О. Джура, Г. Москалик, О. Стояно та ін. Загальним теоретичним проблемам формування готовності до професійного самовизначення у майбутній трудовій діяльності присвячено ряд досліджень К. Абульханової-Славської, О. Борисової, Є. Головахи, Ф. Івашенка, М. Пряжнікова, М. Піддячого, В. Полякова, М. Скаткіна, Т. Чиркової та ін.

Чільне місце проблема підготовки особистості до вибору професії посідає також в конценціях зарубіжних науковців: С. Гінзберга, Д. Голланда, Д. Дьюї, А. Маслоу, Д. Сьюпера та ін.

У дослідженнях С. Бурцевої, О. Волкової, О. Галуса, В. Семиченко, О. Туриніної представлено шляхи й засоби оптимізації професійного самовизначення студентів педагогічних спеціальностей, зокрема характеристика професійного самовизначення майбутніх учителів на етапі фахової підготовки представлена у дослідженнях Г. Меженцевої, К. Дурай-Новакової, А. Маркової, Л. Мітіної та ін.

Особливої значущості набуває проблема професійного вибору майбутніх соціальних педагогів, актуальність якої обумовлена тим, що соціальний педагог є тим фахівцем, діяльність якого здійснюється в інтересах забезпечення успішності соціалізації дітей та молоді, що зазнали впливу соціальних негативів і потребують соціальної допомоги чи послуг.

Дослідження професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів знайшли своє відображення в теоретичних положеннях соціальної педагогіки (М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, І. Липський, А. Мудрик, А. Рижанова, В. Штифурак та ін.) і практиці соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів (О. Безпалько, В. Оржеховська, Ж. Петрочко, Ю. Поліщук, С. Савченко, В. Тесленко, Н. Чернуха та ін.). Питанням професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери присвячено праці вітчизняних учених Р. Вайноли, О. Гомонюк, О. Карпенко, І. Ковчиної, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченка та ін. Проблеми підготовки майбутніх фахівців до різних видів соціально-педагогічної діяльності присвячені дослідження Д. Годлевської, С. Гришак, І. Козич, О. Лісовця, О. Міхєєвої, Г. Першко, О. Пожидасвої, О. Протас, Т. Спіріної та ін.

Аналіз досліджень з проблеми професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів дозволив виокремити низку суперечностей між:

- традиційною системою професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету (орієнтованої переважно на формування спеціальних знань, умінь і навичок) та необхідністю модернізації форм навчально-виховної роботи, що сприятимуть активізації професійного самовизначення студентів;

- сприятливими умовами для самостійного, творчого професійного самовизначення, що складаються на початковому етапі навчання майбутніх соціальних педагогів в університеті, та недостатньою розробленістю педагогічного забезпечення процесу професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів;

- наявною потребою в ранньому професійному самовизначенні студентів та відсутністю практичних навичок, досвіду волонтерської роботи в майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз наукової літератури, результатів дисертаційних досліджень з проблеми професійного самовизначення дозволили дійти висновку, що поза увагою залишається ґрунтовне вивчення складових педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів; виявлення особливостей професійного самовизначення студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» у системі навчально-виховної роботи університету.

Об'єктивна суспільна значущість якісної професійної підготовки соціальних педагогів, недостатній рівень теоретичної дослідженості проблеми професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів та її практичного впровадження у систему навчально-виховної роботи університету зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів в системі навчально-виховної роботи університету»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №7 від 28.02.2011 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №4 від 26.04.2011 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету та педагогічні умови його реалізації.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми в педагогічній теорії та практиці вищих навчальних закладів, визначити сутнісну характеристику базових понять дослідження.
2. Охарактеризувати особливості професійного самовизначення студентів в системі навчально-виховної роботи університету.
3. Представити критерії, виявити показники та визначити рівні професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів.
4. Визначити складові педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів.
5. Здійснити перевірку дієвості педагогічних умов забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету.

Об'єкт дослідження – професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів.

Предмет дослідження – педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в системі навчально-виховної роботи університету.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс *методів дослідження*, а саме: *теоретичні* – аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація наукової літератури – застосовувалися для уточнення сутності базових понять дослідження; *контент-аналіз* документації вищих навчальних закладів (освітньо-професійна програма, навчальний план, навчальні програми, програми практики, плани виховної роботи) – для з'ясування змісту професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів; *емпіричні* – спостереження, опитування, тестування, інтерв'ю, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) – для визначення рівнів сформованості показників професійного

самовизначення майбутніх соціальних педагогів, перевірки ефективності педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів; *методи статистичної обробки* експериментальних даних з метою виявлення значущості отриманих результатів (λ критерію Колмогорова-Смирнова).

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теорії філософії вищої освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Курило, В. Луговий, В. Огнев'юк та ін.); теорії професійного становлення особистості (Е. Зеєр, В. Кушнір, О. Леонтьєв, В. Пуцов, В. Радул, С. Рубінштейн, О. Сергєєнко та ін.); теорії самовизначення особистості (М. Гінзбург, Є. Головаха, В. Сафін та ін.) та її професійного самовизначення (Г. Кожухар, Г. Костюк, Є. Клімов, Г. Мошкова, М. Піддячий, М. Пряжніков, О. Туриніна, Б. Федоришин, П. Шавір та ін.); концепції професійно-педагогічної підготовки студентів (В. Бондар, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, О. Кучерявий, О. Мороз, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Л. Хомич та ін.); концепції соціально-педагогічної діяльності (О. Безпалько, В. Бочарова, І. Зверєва, А. Капська, І. Ліпський, А. Рижанова, Ж. Петрочко, С. Савченко та ін.); концепції підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах (Р. Вайнола, Ю. Галагузова, Л. Міщик, В. Нікітіна, В. Поліщук, С. Харченко та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що в дисертації:

- *визначено* поняття «професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів»; *теоретично обґрунтовано* педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів, що містить такі складові: мету; чинники; результат; змістове забезпечення: принципи (цілеспрямованості, рефлексивності, партнерства, суб'єктивності, акмеології, єдності навчальної і виховної роботи університету); педагогічні умови (оновлення та модернізація змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, які викладаються на першому курсі; удосконалення програм навчальної професійно-орієнтованої практики через доповнення її відповідними завдання, що стосуються професійного самовизначення майбутніх фахівців; спрямування роботи кураторів груп на оптимізацію процесу професійного самовизначення студентів; залучення першокурсників до громадської та волонтерської роботи); технологічне забезпечення: критерії (інформаційний, ціннісно-мотиваційний, прогностичний, емоційний, вольовий), їх показники та організаційні форми;

- *уточнено* трактування понять: «професійне самовизначення особистості» та «професійне самовизначення студентів» та визначення особливостей професійного самовизначення студентів у системі навчально-виховної роботи університету;

- *подальшого розвитку* набули форми та методи навчально-виховної роботи університету, що сприяють ефективному професійному самовизначенню майбутніх соціальних педагогів.

Практична значущість одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні: педагогічних умов професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів; навчально-методичного комплексу «Людина в сучасному соціумі» (програма, конспект лекцій, завдання для самостійної роботи, ІНДЗ); нових тем з проблеми професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів

модулів курсу «Вступ до спеціальності»; комплексу організаційних форм навчально-виховної роботи та методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів.

Матеріали дослідження можуть бути використані організаторами соціально-виховної роботи з майбутніми соціальними педагогами, кураторами, працівниками студентських соціальних служб університетів для оптимізації процесу професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів; у системі підготовки та перепідготовки науково-педагогічних працівників, що спеціалізуються у сфері сприяння професійному самовизначенню студентів, у практичній роботі соціальних педагогів, вчителів при здійсненні супроводу професійного самовизначення молоді.

Результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (довідка № 276/13 від 13.05.2013 р.), Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка № 45 від 30.05.2013 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 04/1459 від 08.11.2012 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка №121 від 23.05.2013 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-08/03/804 від 04.05.2013 р.), Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (довідка № 33 від 28.11.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. У статті «Особливості педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів на початковому етапі навчання», опублікованій у співавторстві з Р. Вайнолою, автором розроблено критерії та показники професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів та охарактеризовано педагогічні умови забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження було представлено в доповідях і повідомленнях на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* - «Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії» (Київ, 2011), «Розвиток особистості та професіоналізму фахівця в системі неперервної освіти в контексті викликів XXI ст.» (Чернівці, 2011), «Історичний досвід, стан та перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами (Чернівці, 2011), «Професійна підготовка студентів – освітня складова суспільного розвитку» (Київ, 2012), «Соціальна педагогіка: наука, професія, діяльність (здобутки двох десятиріч)» (Київ–Івано-Франківськ, 2013); *всеукраїнських*: «Перші сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернівці, 2010), «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (Київ, 2011), «Актуальні проблеми підготовки соціальних педагогів у третьому тисячолітті» (Запоріжжя, 2011), «Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку» (Запоріжжя, 2011), «Актуальні проблеми вищої професійної освіти України» (Київ, 2012), «Науково-дослідницька робота молодих учених: стан, проблеми, перспективи» (Херсон, 2012), «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (Київ, 2012), «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2012» (Черкаси, 2012), «Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні»

(Дніпропетровськ, 2012), «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Кіровоград, 2012), «Сучасна наука: теорія і практика» (Запоріжжя, 2012), «Професійна підготовка фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору» (Ніжин, 2012), «Треті сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2012) «Соціологія - соціальна робота – регулювання соціальних проблем» (Львів, 2013); *щорічних звітних науково-практичних конференцій професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2010–2013 рр.)*

Результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 22 наукових працях. З них: 1 методичні рекомендації, 1 навчально-методичний комплекс, 12 статей у наукових фахових виданнях України (11 з яких – одноосібні, 1 – у співавторстві), 1 стаття в зарубіжному збірнику, 12 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Загальний обсяг особистого доробку становить 19 друківаних аркушів.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 247 сторінок, із них 196 сторінки основного тексту. 13 додатків складають 24 сторінки. Робота містить 44 таблиці та 14 рисунків на 18 сторінках. Список використаних джерел налічує 265 найменувань, з них – 5 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, теоретико-методологічні засади дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; подано інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження, наведено відомості про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – *«Теоретико-методичні засади професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в університеті»* – здійснено аналіз проблеми професійного самовизначення особистості у психолого-педагогічній науці; представлено особливості професійного самовизначення студентів у системі навчально-виховної роботи університету; виявлено критерії, показники та рівні сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету.

У розділі проаналізовано роль професійного самовизначення в структурі соціалізації особистості. Визначено поняття «професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів» та уточнено трактування понять: «професійне самовизначення особистості», «професійне самовизначення студентів».

Виходячи із змісту й основних наукових підходів щодо проблеми дослідження, професійне самовизначення особистості представлено з різних позицій: з позиції профорієнтації та професійного вибору (А. Голомшток, І. Кузнєцова, С. Кухарчук, А. Чистякова та ін.); через характеристики

взаємозалежностей життєвого, особистісного та професійного самовизначення (К. Абульханова-Славська, М. Гінзбург, Є. Головаха, Г. Костюк, М. Пряжніков та ін.); як частини професіоналізації, що супроводжує весь професійний шлях людини (Є. Клімов, Т. Кудрявцев, А. Маркова, Ю. Поварьонков, І. Юматова та ін.).

Поняття *«професійне самовизначення особистості»* представлено як процес свідомого вибору, пошуку і знаходження сенсу в професійній діяльності на основі самопізнання, співставлення своїх можливостей з вимогами професії упродовж трудового шляху людини (за Е. Зеером, М. Пряжніковим).

Професійне самовизначення студентів визначено як динамічний процес самореалізації особистості під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі, в ході якого студент усвідомлює і реалізовує особистісні та соціально-професійні потреби та можливості, співставляючи їх з вимогами професії (за Н. Андреевою, Є. Клімовим, Л. П'янковою).

Систему навчально-виховної роботи університету представлено як сукупність елементів, взаємодія яких обумовлює високий ступінь організації навчально-виховного процесу, який, відповідно, повинен забезпечувати професійне самовизначення студентів і цілісний розвиток особистості через організацію різних видів діяльності – пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, комунікативної, творчої, дозвіллєвої тощо.

Окреслено *особливості професійного самовизначення студентів у системі навчально-виховної роботи університету*, а саме: підтвердження правильності професійного вибору або його корекція засобами навчально-виховної роботи університету; усвідомлення студентом сутності професійної діяльності та себе як майбутнього професіонала; розвиток внутрішньої готовності планувати і реалізовувати професійні наміри; формування професійної самосвідомості; співставлення своїх можливостей та потреб під час професійної підготовки в університеті з вимогами професії; формування та розвиток професійних якостей та умінь; утвердження суб'єктивної позиції до майбутньої професії в процесі навчання в університеті.

Охарактеризовано групи *факторів професійного самовизначення студентів*: особистісна група (потреба в професійному самовизначенні, навчальні й професійні інтереси та схильності, переконання й установки, мотивація, здібності, якості особистості); соціальна група (місце проживання, соціальний стан, рівень освіченості батьків, досвід попередньої професійної діяльності, членство у формальних і неформальних групах, освіта тощо) та виявлено можливості навчально-виховної роботи університету як одного з провідних соціальних факторів професійного самовизначення студентів.

Запропоновано тлумачення поняття *«професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів»* як процес входження особистості в сферу соціально-педагогічної професійної діяльності на основі самопізнання, співставлення своїх можливостей з вимогами професії соціального педагога з метою самореалізації та усвідомлення себе як майбутнього професіонала соціальної сфери.

Стан сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в системі навчально-виховної роботи університету визначено за результатами констатувального експерименту.

Експериментальною базою дослідження стали вищі навчальні заклади України: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київський університет імені Бориса Грінченка, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Глухівський національний педагогічний університету імені Олександра Довженка, Чернігівський державний педагогічний університету імені Т.Г. Шевченка.

Оскільки саме в межах першого року навчання майбутні соціальні педагоги інтегруються в освітньо-виховне середовище університету, оволодівають початковими знаннями про майбутню спеціальність, беруть участь у різних формах професійно-орієнтованої практики та волонтерського руху, до експерименту було залучено 277 студентів першого курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», що навчаються за напрямом 6.010106 «Соціальна педагогіка».

У ході констатувального етапу експериментальної (2010 -2011 рр.) здійснено контент-аналіз: змісту програм професійно-орієнтованих навчальних дисциплін («Вступ до спеціальності», «Людина в сучасному соціумі», «Загальна психологія», «Основи соціально-правового захисту особистості», «Дисципліна спеціалізації»), програм навчальної професійно-орієнтованої практики, планів виховної роботи університетів та планів кураторів академічних груп щодо реалізації завдання - професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів. Виявлено, що у змісті програм фахових дисциплін недостатньо повно висвітлено аспекти професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів; в жодній з проаналізованих програм практики сприяння у професійному самовизначенні майбутніх соціальних педагогів не подане як завдання практики; в планах виховної роботи університетів усього 8% форм роботи спрямовано на професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів; лише 10% форм роботи кураторів спрямовано на забезпечення професійного самовизначення першокурсників.

За результатами аналізу змісту навчально-виховного процесу доведено необхідність оновлення та часткової модернізації навчального матеріалу (лекційних та семінарських занять, завдань для самостійної й індивідуальної роботи), розробки окремих змістових модулів до професійно-орієнтованих предметів, спрямування форм соціально-виховної роботи на забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету.

Узагальнення даних опитування та контент-аналізу змісту підготовки фахівців дозволило встановити, що *основними проблемами* професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів є: недостатня поінформованість про свою майбутню професію (71,84%), вагомий вплив інших осіб на прийняття рішення щодо вибору професії (87,36%), зміна уявлень та ставлень до майбутнього фаху (80,14%), низький прояв активності студентів у різних формах роботи в університеті (31,41%), недостатність форм роботи по формуванню професійного самовизначення студентів (38,63%), нечітке відображення професійно орієнтованих потреб студентів у змісті фахових дисциплін (23,47%), недостатньо налагоджена робота куратора щодо забезпечення професійного самовизначення першокурсників (93,5%), нестійка професійна позиція студентів (68,91%).

На основі аналізу наукової літератури (О. Кисла, О. Коровіна, О. Пряжнікова, Н. Нікітіна, І. Юматова та ін.) і даних опитування майбутніх соціальних педагогів представлено *критерії професійного самовизначення* майбутніх соціальних педагогів та виявлено їх *показники*: *інформаційний* (знання про майбутню професійну діяльність, про вимоги до особистості соціального педагога, знання базових понять та термінів професійного самовизначення); *ціннісно-мотиваційний* (наявність мотивації вибору даної професії, інтерес до професійно орієнтованих дисциплін, узгодження особистісних і професійних цінностей); *прогностичний* (наявність професійних намірів і планів, визначення професійної мети, етапів її досягнення, бачення резервних та альтернативних варіантів професійного зростання); *емоційний* (задоволеність професійним вибором, позитивне емоційне ставлення до обраної спеціальності, задоволеність процесом навчання); *вольовий* (здатність до професійного зростання, активність особистості в реалізації власної позиції, прагнення до саморозвитку та самоосвіти).

Значені критерії та показники дозволили визначити *рівні сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів*: оптимальний, ситуативний, пасивний.

Оптимальний рівень сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів визначає усвідомлення студентами соціальної значущості професії соціального педагога, впевненість у правильності свого професійного вибору; студенти мають стійку систему переконань, гуманістичних і ціннісних орієнтацій, в них переважають внутрішні позитивні мотиви вибору професії; студенти розуміють, які професійні знання, уміння і навички необхідні для виконання майбутньої діяльності, оскільки у них сформовані уявлення про сутність соціально-педагогічної діяльності; у студентів наявний план професійного зростання, чітке бачення своїх професійних перспектив; вони проявляють позитивне ставлення до майбутньої професії; спостерігається активність у різних формах роботи; студенти займаються самоосвітою, самовихованням та відчувають потребу у постійному самовдосконаленні, адже усвідомлюють, ким вони хочуть бути.

Ситуативний рівень сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів демонструє усвідомленість студентами соціальної значущості професії соціального педагога та переконаність у правильності свого професійного вибору, проте в них немає ще сформованої стійкої системи гуманістичних, ціннісних орієнтацій, якими вони повинні керуватися в діяльності; у них переважають пізнавальні та соціально значущі мотиви; вони позитивно ставляться до майбутньої діяльності, але є недостатньо самостійними і відповідальними в прийнятті рішень; у них нечіткі уявлення про цілі, зміст і методи роботи соціального педагога і, відповідно, про необхідні професійні знання та уміння; для студентів характерне недостатньо виразне бачення перспектив обраної професії та недостатній рівень активності в реалізації власної позиції.

Пасивний рівень сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів засвідчує недостатність проявів соціально значущих мотивів обраної професії; студенти ставляться до майбутньої діяльності пасивно, не проявляють активної позиції, не задоволені процесом навчання; вони не мають чітких уявлень, які професійні знання та уміння необхідні їм для здійснення

соціально-педагогічної діяльності; вони не задоволені професійним вибором, тому не бачать можливостей свого професійного розвитку та не мають плану професійного зростання.

На констатувальному етапі експерименту використовувався пакет методів і методик: методика «Мотивація навчальної діяльності студентів» А. Реана, В.Якуніна у модифікації Н.Бадмасвої; методика «Мотивація професійної діяльності» К.Замфіра в модифікації А. Реана; методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокича; тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва; методика «САТ» (шкала пізнавальних потреб) Е.Шострома; методика «Самооцінка здатності до самоосвіти та саморозвитку особистості»; авторське анкетування; діагностична бесіда; твір-роздум; спостереження тощо.

Контрольні та експериментальні групи були представлені студентами Київського університету імені Бориса Грінченка (71 особа), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (24 особи), Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (82 особи) і Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (23 особи). Загалом до складу контрольних груп увійшло 95 студентів, а до складу експериментальних груп – 105 студентів.

За результатами констатувального експерименту встановлено, що для значної частини майбутніх соціальних педагогів характерним є ситуативний рівень сформованості показників професійного самовизначення (КГ – 57,89% і ЕГ – 56,95%). На пасивному рівні показники варіюють в межах 26,31% – 27,81% (для КГ та ЕГ). Оптимальний рівень зафіксовано у незначного числа майбутніх соціальних педагогів (КГ – 15,79%, ЕГ – 15,24%).

Дані, отримані у ході констатувального експерименту, засвідчили необхідність удосконалення системи навчально-виховної роботи університету за напрямом професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів та розробки педагогічного забезпечення даного процесу, що і обумовило вибір форм і методів експериментальної роботи на формуальному етапі дослідження.

У другому розділі – *«Формування професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в системі навчально-виховної роботи університету»* – представлено характеристику педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів; розкрито педагогічні умови професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету; здійснено експериментальну перевірку ефективності педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів.

На формуальному етапі експерименту впродовж 2011-2013 рр. здійснено впровадження педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів. До участі було залучено першокурсників, майбутніх соціальних педагогів – 105 осіб, 4 куратори академічних груп, 10 викладачів.

Педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів представлено як теоретико-методичний комплекс, що слугує підґрунтям для активізації особистісних ресурсів майбутніх соціальних педагогів та

можливостей навчально-виховної роботи університету з метою ефективного професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів.

Розроблено та обґрунтовано *складові педагогічного забезпечення* професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету. Педагогічне забезпечення утворюють: мета (професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів), чинники (соціальне замовлення, мотивація суб'єкта професійного самовизначення), результат, змістове (принципи та педагогічні умови підвищення ефективності навчально-виховної роботи університету щодо професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів) та технологічне (критерії, показники професійного самовизначення та організаційні форми навчально-виховної роботи) забезпечення. Схематичне зображення педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в системі навчально-виховної роботи університету подано на рис. 1.

Всі складові запропонованого педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів є важливими структурними одиницями та системно впливають на підвищення рівня сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів.

Ґрунтуючись на підходах К. Дубич, *педагогічні умови професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів* представлено як сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених детермінантів педагогічного процесу, що застосовуються з метою підвищення рівня професійного самовизначення майбутніх фахівців соціальної сфери.

Визначено такі *педагогічні умови професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів*:

- 1) оновлення та модернізація змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, які викладаються на першому курсі;
- 2) удосконалення програм навчальної професійно-орієнтованої практики через доповнення їх завданнями, що стосуються професійного самовизначення майбутнього фахівця;
- 3) спрямування роботи кураторів груп на оптимізацію процесу професійного самовизначення студентів;
- 4) залучення першокурсників до громадської та волонтерської роботи.

Реалізація *першої педагогічної умови* здійснювалася шляхом оновлення та модернізації змістового наповнення матеріалу навчальних курсів «Вступ до спеціальності» та «Людина в сучасному соціумі» питаннями, пов'язаними з професійним самовизначенням соціальних педагогів. Для цього:

- оновлено звучання та змістове наповнення матеріалів лекцій;
- традиційні семінарські заняття трансформовано засобами впровадження активних форм навчальної роботи, зокрема рольових ігор («Професійні слова», «Влаштування на роботу»), занять з елементами тренінгу («Життєва стратегія та життєве проектування особистості»), дискусій («Матеріальне забезпечення чи внутрішнє задоволення?», «Вибір професії: вибір батьків чи мій особистий?», «Професія соціального педагога – більш педагогічна чи соціальна?»), презентацій («Мій професійний шлях»);

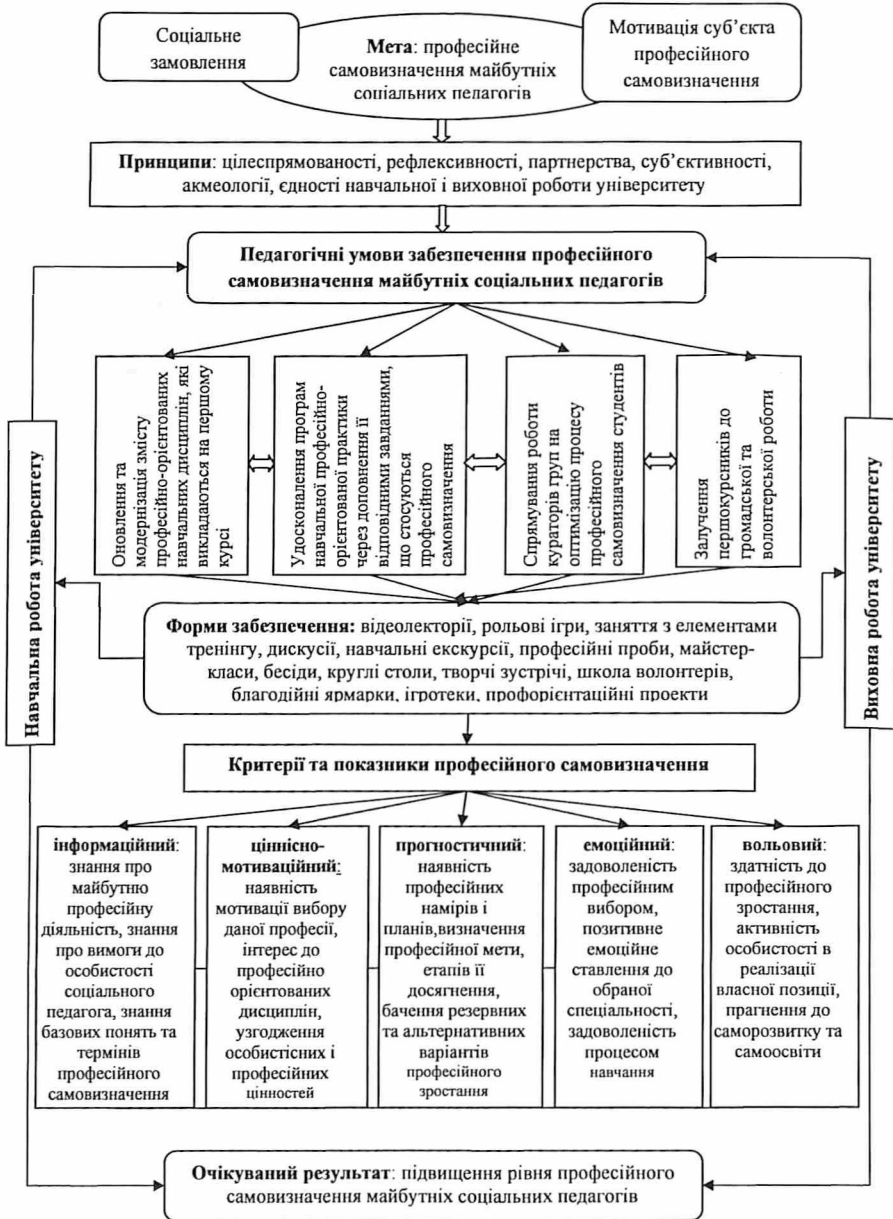

Рис.1. Педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету

– здійснено впровадження ряду ІНДЗ («Професійне самовизначення майбутніх фахівців як умова їх ефективного зростання», «Особистісно-професійний саморозвиток як головна умова професійного зростання») з метою аналізу студентами ефективності власного професійного самовизначення;

З метою реалізації *другої педагогічної умови* (удосконалення програм навчальної професійно-орієнтованої практики через доповнення її відповідними завданнями, що стосуються професійного самовизначення майбутнього фахівця):

– оновлено перелік баз професійно-орієнтованої практики (дитячі та юнацькі громадські організації, клуби за місцем проживання, освітньо-культурний центр «Дивосвіт», клініка дружня до молоді, Благодійна організація «Всеукраїнський благодійний фонд «Мир і добробут» тощо);

– розроблено ряд нових завдань до проведення практики (наприклад: зіставити власні особистісні характеристики з вимогами до особистості соціального педагога та його функціональними обов'язками в умовах певної організації; визначити основні переваги та труднощі, які характеризують роботу соціального педагога в конкретній організації);

– упроваджено ряд організаційних форм соціально-педагогічної роботи: навчальні екскурсії (Педагогічний музей, м. Київ; Музей рідкісної книги, м. Ніжин; Центри зайнятості, міські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді); професійні проби (наприклад, перше знайомство з сім'єю, профілактична бесіда з підлітками тощо), майстер-класи («Соціальна підтримка сім'ї», «Волонтер – головний помічник соціального педагога», «Шлях до успіху», «Допомога дітям з обмеженими функціональними можливостями» та інші).

Реалізація *третьої педагогічної умови* (спрямування роботи кураторів груп на оптимізацію процесу професійного самовизначення студентів) полягала у проведенні таких форм роботи, як:

– методичного семінару для кураторів академічних груп I курсу («Студент – майбутній колега?!»);

– бесід («Особливості організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі за вимогами Болонського процесу», «Чому я обрав спеціальність «Соціальна педагогіка?»);

– профорієнтаційних зустрічей («У кожного свій професійний шлях», «Спогади про студентське життя»);

– круглих столів («Я – майбутній соціальний педагог», «Що таке самоосвіта та самовиховання»);

– навчальних екскурсій (в музей університету, бібліотеку, ресурсний центр);

– конкурсів творчих робіт («Чого я досяг за навчальний рік?», «Чи правильно я обрав професію?»).

Четверта педагогічна умова (залучення першокурсників до громадської та волонтерської роботи) була реалізована шляхом навчання волонтерів-майбутніх соціальних педагогів та залучення їх до участі в таких формах роботи: благодійні ярмарки, свято «Юнь Києва запрошує!», ігротеки з «дітьми вулиці», рекламно-інформаційні акції, похід «Козацькими шляхами», Новорічний марафон Дідів Морозів, Фестиваль творчості дітей та молоді «Повірімо у себе».

Підсумковою формою оцінки дієвості всіх вищезазначених умов професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів став профорієнтаційний проект «Я – майбутній соціальний педагог», реалізація якого відбувалася в День відкритих дверей університету, де студенти презентували зміст обраної професії перед абітурієнтами.

На контрольному етапі експерименту аналіз ефективності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснено у два етапи. На першому проведено опис та узагальнення емпіричних даних, побудову частотних та відсоткових розподілів за кожним із визначених критеріїв професійного самовизначення та відповідними показниками; графічно представлено одержані ряди та їх аналіз. Діагностичні методики були ідентичні тим, що використовувались на етапі констатувального експерименту. Додатково було застосовано мультимедійну презентацію «Мій професійний шлях» та профорієнтаційний проект «Я – майбутній соціальний педагог».

Результати оцінювання динаміки рівнів сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в ЕГ та КГ подано у вигляді діаграми (рис. 2).

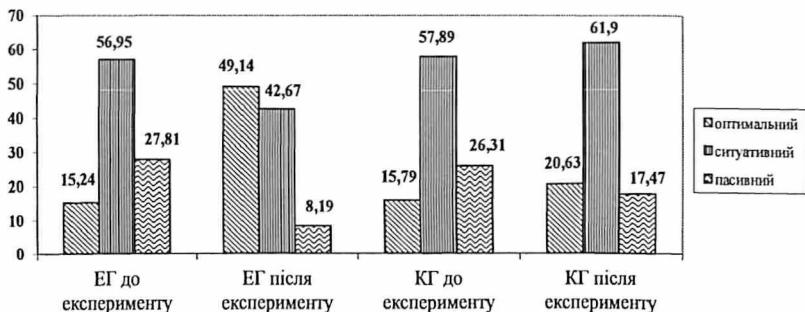

Рис. 2 Рівні сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів (у %)

Аналіз результатів контрольного етапу експерименту дозволив стверджувати, що існує суттєва відмінність рівнів сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів контрольних та експериментальних груп.

У студентів експериментальної групи простежуються чіткі тенденції зростання рівнів сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів. Так, зокрема, відбулося значне зменшення чисельності студентів з пасивним рівнем (в межах від 5,71% до 10,48% за різними критеріями професійного самовизначення) та відповідне зростання частки майбутніх соціальних педагогів з оптимальним рівнем (в межах від 16,19% до 50,48%). Водночас за даними в експериментальній групі показники оптимального рівня збільшилися на 33,9%, зменшилась кількість студентів з ситуативним та пасивним рівнями сформованості показників професійного самовизначення - на 14,28% та 19,62% відповідно. У той же час в контрольній групі – лише на 4,63% за оптимальним

рівнем. Загальна позитивна динаміка в КГ становила 4,63 %, а в ЕГ – 33,9%, що у 7 разів більше за показники КГ.

Найбільш суттєва позитивна динаміка спостерігалась у сформованості таких окремих показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів ЕГ як: знання базових понять та термінів професійного самовизначення – 47 студентів (44,76%), наявність мотивації вибору даної професії – 70 студентів (66,67%), визначення професійної мети, етапів її досягнення – 62 студенти (59,04%), задоволеність професійним вибором – 56 студентів (53,33%), здатність до професійного зростання – 39 студентів (37,14%).

Здійснено оцінку достовірності змін у рівнях професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів, що відбулися в контрольній та експериментальній групах з використанням λ критерію Колмогорова-Смирнова.

За результатами експериментальної роботи підтверджено ефективність педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано практичне розв'язання наукової проблеми професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів, що полягає в обґрунтуванні педагогічного забезпечення та експериментальній перевірці педагогічних умов забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких *висновків*:

1. Проаналізовано стан розробленості проблеми в педагогічній теорії та практиці вищих навчальних закладів, визначено сутнісну характеристику базових понять дослідження. З'ясовано, що професійне самовизначення особистості є важливою складовою процесу соціалізації та виступає для особистості основою, фактором, умовою її професійного становлення. Професійне самовизначення особистості представлено як процес свідомого вибору, пошуку і знаходження сенсу в професійній діяльності, на основі самопізнання, співставлення своїх можливостей з вимогами професії упродовж трудового шляху людини. Запропоновано класифікацію етапів професійного самовизначення особистості. *Професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів* визначено як процес входження особистості в сферу соціально-педагогічної професійної діяльності на основі самопізнання, співставлення своїх можливостей з вимогами професії соціального педагога з метою самореалізації та усвідомлення себе як майбутнього професіонала соціальної сфери.

2. *Систему навчально-виховної роботи університету* визначено як сукупність елементів, взаємодія яких обумовлює високий ступінь організації навчально-виховного процесу, що повинен забезпечувати професійне самовизначення студентів і цілісний розвиток особистості через організацію різних видів діяльності – пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, комунікативної, творчої, дозвілєвої тощо. Сутність професійного самовизначення студентів полягає у динамічному процесі самореалізації особистості під час професійної підготовки у вищому навчальному

закладі, в ході якого студент усвідомлює і реалізовує особистісні і соціально-професійні потреби та можливості, співставляючи їх з вимогами професії. *Особливостями професійного самовизначення студентів у системі навчально-виховної роботи університету є:* підтвердження правильності професійного вибору або його корекція засобами навчально-виховної роботи університету; усвідомлення студентом сутності професійної діяльності та себе як майбутнього професіонала; розвиток внутрішньої готовності планувати і реалізовувати професійні наміри; формування професійної самосвідомості; співставлення своїх можливостей та потреб під час професійної підготовки в університеті з вимогами професії; формування та розвиток професійних якостей та умінь; утвердження суб'єктивної позиції до майбутньої професії в процесі навчання в університеті.

3. Представлено *критерії та показники професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів:* *інформаційний* (знання про майбутню професійну діяльність, про вимоги до особистості соціального педагога, знання базових понять та термінів професійного самовизначення); *ціннісно-мотиваційний* (наявність мотивації вибору даної професії, інтерес до професійно орієнтованих дисциплін, узгодження особистісних і професійних цінностей); *прогностичний* (наявність професійних намірів і планів, визначення професійної мети, етапів її досягнення, бачення резервних та альтернативних варіантів професійного зростання); *емоційний* (задоволеність професійним вибором, позитивне емоційне ставлення до обраної спеціальності, задоволеність процесом навчання); *вольовий* (здатність до професійного зростання, активність особистості в реалізації власної позиції, прагнення до саморозвитку та самоосвіти). Визначено рівні сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів (пасивний, ситуативний, оптимальний), надано їх змістові характеристики та запропоновано 9-бальну шкалу їх оцінювання. На констатувальному етапі експерименту засвідчено переважно пасивний та ситуативний рівні сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів експериментальних і контрольних груп - ситуативний рівень: КГ – 57,89% (55 студентів) і ЕГ – 56,95% (60 студентів); пасивний рівень: КГ – 26,31% (25 студентів) і ЕГ – 27,81% (29 студентів); оптимальний рівень: КГ – 15,79% (15 студентів) і ЕГ – 15,24% (16 студентів).

4. *Педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів представлено як теоретико-методичний комплекс, що слугує підґрунтям для активізації особистісних ресурсів майбутніх соціальних педагогів та можливостей навчально-виховної роботи університету з метою ефективного професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів. Складовими педагогічного забезпечення є:* мета, чинники, результат, змістове (принципи та педагогічні умови підвищення ефективності навчально-виховної роботи університету щодо професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів) та технологічне (критерії, показники професійного самовизначення та організаційні форми навчально-виховної роботи) забезпечення. Визначено *педагогічні умови забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів:* оновлення та модернізація змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, які викладаються на першому курсі; удосконалення програм навчальної професійно-орієнтовної практики через доповнення їх завдання, що стосуються професійного

самовизначення майбутнього фахівця; спрямування роботи кураторів груп на оптимізацію процесу професійного самовизначення студентів; залучення першокурсників до громадської та волонтерської роботи.

5. Чинниками реалізації педагогічного забезпечення визначено педагогічні умови забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів. Здійснено перевірку дієвості педагогічних умов забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету. Оновлення та модернізація змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін забезпечувалась за рахунок: доповнення змісту лекційного матеріалу навчальний курсів «Вступ до спеціальності» та «Людина в сучасному соціумі»; використання активних форм проведення семінарських занять; впровадження індивідуальних науково-дослідницьких завдань для студентів. Удосконалення програм навчальної професійно-орієнтованої практики здійснювалося через доповнення завданнями, що стосуються професійного самовизначення майбутнього фахівця; розширення переліку баз практик, проведення навчальних екскурсій, професійних проб, майстер-класів тощо. Спрямування роботи кураторів груп на оптимізацію процесу професійного самовизначення студентів було реалізовано шляхом участі у методичному семінарі, проведенні зустрічей з фахівцями соціальної сфери, круглих столів, профорієнтаційних екскурсій, творчих захистів тощо. Залучення першокурсників до громадської та волонтерської діяльності було реалізовано шляхом навчання у Школі волонтерів та участь студентів у благодійних та рекламно-інформаційних акціях. Підсумковою формою роботи став захист профорієнтаційного проекту «Я – майбутній соціальний педагог».

6. Визначено ефективність педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету. Засвідчено чіткі тенденції зростання рівнів сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів. Загальна *позитивна динаміка* в КГ становить 4,63 %, а в ЕГ – 33,9%, що у 7 разів більше за показники КГ. Найбільш суттєвого розвитку зазнали такі показники: за інформаційним критерієм – знання базових понять та термінів професійного самовизначення, за ціннісно-мотиваційним – наявність мотивації вибору даної професії, за прогностичним – визначення професійної мети, етапів її досягнення, за емоційним – задоволеність професійним вибором, за вольовим – здатність до професійного зростання. Отримані результати підтвердили дієвість педагогічних умов забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету.

Проблема професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів не вичерпується проведеним дисертаційним дослідженням. *Перспективними напрямками* дослідження порушеної проблеми можуть стати: визначення особливостей професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів старших курсів; виявлення рівня професійного самовизначення абітурієнтів; характеристика студентської волонтерської діяльності як важливої умови професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів; забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у позанавчальний час.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Неїжпапа Л.С. Педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів : методичні рекомендації / Л.С. Неїжпапа; за ред. проф. Р.Х. Вайноли. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 104 с.
2. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Людина в сучасному соціумі»: напрям підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка» (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр») / [укл. Л.С. Неїжпапа]. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 88 с.
3. Неїжпапа Л.С. Проблема професійного самовизначення особистості в педагогічних працях сучасних науковців / Л.С. Неїжпапа // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка [Текст]. Вип. 84 / Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка; [гол. ред. Носко М.О.] – Чернігів : ЧНПУ, 2010. – С. 118-122. – (Серія: Педагогічні науки).
4. Неїжпапа Л.С. Основні підходи до визначення етапів професійного самовизначення особистості / Л.С. Неїжпапа // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11 Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 12 : зб. наук. праць. – С. 94-100.
5. Неїжпапа Л.С. Особливості професійного самовизначення студентів першого курсу спеціальності «Соціальна педагогіка» / Л.С. Неїжпапа // Вісник Запорізького нац. ун-ту : зб. наук. праць. Педагогічні науки / [голов. редактор Локарева Г.В.] – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – №1(14). – С.56-60.
6. Неїжпапа Л.С. Деякі аспекти професійного самовизначення студентів / Л.С. Неїжпапа // Педагогіка та психологія. – Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2011. – Вип. 570. – С. 118-125.
7. Неїжпапа Л.С. Професійне самовизначення студентів у процесі навчально-виховної роботи студентів / Л.С. Неїжпапа // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11 Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 13 : зб. наук. праць. – С.53-62.
8. Неїжпапа Л.С. Соціальна мобільність і професійне самовизначення молоді в процесі фахової підготовки / Л.С. Неїжпапа // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11 Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – Вип. 14 (частина II) : зб. наук. праць. — С.183-192.
9. Неїжпапа Л.С. О профессиональном самоопределении будущих социальных педагогов в высшей школе / Л.С. Неїжпапа // Социально-педагогические проблемы детей и молодежи : сбор. научн. трудов (с международным участием). В 2-х частях. Ч.1. – Ростов-на Дону, 2012. – С. 199-204.
10. Неїжпапа Л.С. Особливості педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів на початковому етапі навчання / Р.Х. Вайнола, Л.С. Неїжпапа // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Микола Гоголя) / [за заг. ред. проф. Є.І.Коваленко]. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2012. – №3. – С. 89-92.
11. Неїжпапа Л.С. Оцінка та аналіз рівнів сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів / Л.С. Неїжпапа // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11 Соціальна робота.

Соціальна педагогіка. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 16 : зб. наук. праць. – С.93-103.

12. Неїжпапа Л.С. Деякі аспекти забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету / Л.С. Неїжпапа // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогічні науки» / [за заг. ред. проф. В.С.Курило]. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – №11 (270). – Ч.ІІ. – С.257-262.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

13. Неїжпапа Л.С. Деякі аспекти професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів / Л.С. Неїжпапа // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 20 квітня 2011 р. / [за заг. ред. Огнев'юка В.О.]. – К. : Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2011. – С. 116-120.

14. Неїжпапа Л.С. Мотиваційні аспекти професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів / Л.С. Неїжпапа // Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 29 квітня 2011 р. / [Укл. А.О. Ярошенко, Т.О. Голубенко]. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 57-60.

15. Неїжпапа Л.С. Особливості педагогічного супроводу та підтримки професійного самовизначення студентів / Л.С. Неїжпапа // Історичний досвід, стан та перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Чернівці, 3-5 листопада 2011 р. – Чернівці : Чернів. нац. у-т, 2011. – С. 289-291.

16. Неїжпапа Л.С. Стадії та рівні професійного самовизначення студентів / Л.С. Неїжпапа // Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 10-11 листопада 2011 р. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – С. 39-40.

17. Неїжпапа Л.С. Можливості навчально-виховного процесу педагогічного університету у формуванні професійного самовизначення студентів / Л.С. Неїжпапа // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 22-23 березня 2012 р. – К. : НАУ, 2012. – С.51-52.

18. Неїжпапа Л.С. Проблеми професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в університеті / Л.С. Неїжпапа // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квітня 2012 р. / [за заг. ред. Огнев'юка В.О.]. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012 – С. 202-211.

19. Неїжпапа Л.С. Критерії та рівні сформованості показників професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів / Л.С. Неїжпапа // Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2012» : XIV Всеукр. наук. конф. молодих вчених. – Черкаси : Брама-Україна, 2012. – С.333-334.

20. Неїжпапа Л.С. Роль фахових соціально-педагогічних дисциплін у професійному самовизначенні першокурсників / Л.С. Неїжпапа // Друга Всеукраїнська наукова конференція [«Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні»], Дніпропетровськ, 28 квітня 2012 р. : у 3-х частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2012. – Ч.1. – С. 7-8.

21. Неїжпапа Л.С. Значення фахової практики у професійному самовизначенні майбутніх соціальних педагогів / Л.С. Неїжпапа // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: матеріали Кіровоградської сесії Першої Всеукр. наук.-прак. конф., Кіровоград, 15 червня 2012 р. : у 2-х частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2012. – Ч. 2. – С. 131-132.

22. Неїжпапа Л.С. Вплив виховної роботи університету на професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів/ Л.С. Неїжпапа // Сучасна наука: теорія і практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. заочної конф., Запоріжжя, 28-30 червня 2012 р. / [Всеукраїнське громадське об'єднання «Нова освіта»]. – Запоріжжя, 2012. – С. 77-80.

23. Неїжпапа Л.С. Фактори професійного самовизначення студентів/ Л.С. Неїжпапа // Професійна підготовка студентів – освітня складова суспільного розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 5 грудня 2012р. – К., 2012. – С.35-36.

24. Неїжпапа Л.С. Проблема самовизначення в структурі соціалізації особистості / Л.С. Неїжпапа // Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем : матеріали Всеукр. конф. молодих науковців. – Львів, 2013. – С. 55-57.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

25. Сівківська (Неїжпапа) Л.С. Особливості професійного самовизначення учнів у контексті професійно-орієнтованого навчання / Л.С. Сівківська (Неїжпапа) // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. А.К. Капської]. Том XXV. – К.: Логос, 2005. – С.230-238.

26. Сівківська (Неїжпапа) Л.С. Особливості підготовки школярів до усвідомленого вибору професії соціального педагога / Л.С. Сівківська (Неїжпапа) // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія ІІ Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – Вип. 5. (Частина ІІ) : зб. наук. праць. – С. 210-214.

27. Сівківська (Неїжпапа) Л.С. Актуальність підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах профільного навчання / Л.С. Сівківська (Неїжпапа) // Соціалізація особистості: зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. А.К. Капської]. Том XXIX. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – С. 212-219.

АНОТАЦІЇ

Неїжпапа Л.С. Професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів в системі навчально-виховної роботи університету. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова МОН України, Київ, 2013.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету. Проаналізовано поняття «професійне самовизначення

особистості»; розкрито сутність та особливості професійного самовизначення студентів у системі навчально-виховної роботи університету.

Здійснено аналіз стану проблеми професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету. Визначено критерії, показники та рівні професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів. Апробовано педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у системі навчально-виховної роботи університету.

Ключові слова: професійне самовизначення, майбутній соціальний педагог, педагогічне забезпечення, педагогічні умови, система навчально-виховної роботи університету.

Неижпапа Л.С. Профессиональное самоопределение будущих социальных педагогов в системе учебно-воспитательной работы университета. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 — социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова МОН Украины, Киев, 2013.

Диссертационное исследование посвящено проблеме профессионального самоопределения будущих социальных педагогов в системе учебно-воспитательной работы университета.

Осуществлен теоретический анализ понятий «профессиональное самоопределение личности» и «профессиональное самоопределение студентов». Определены особенности профессионального самоопределения студентов в системе учебно-воспитательной работы университета, а именно: подтверждение правильности профессионального выбора или его коррекция; осознание студентом сути профессиональной деятельности и себя как будущего профессионала; развитие внутренней готовности планировать и реализовывать профессиональные намерения; формирование профессионального самосознания; сопоставление своих возможностей и потребностей с требованиями профессии; формирование и развитие профессиональных качеств и умений; утверждение субъективной позиции в будущей профессии. Охарактеризованы группы факторов (личностного и социального уровня) профессионального самоопределения студентов и проанализированы возможности учебной работы университета как одного из факторов профессионального самоопределения студентов.

Предложено определение профессионального самоопределения будущих социальных педагогов как процесса вступления личности в сферу будущей профессиональной деятельности через ее включение в учебную, производственно-практическую и внеучебную деятельность на основе самопознания, сопоставление своих возможностей с требованиями профессии социального педагога с целью самореализации и осознания себя как будущего профессионала социальной сферы.

Определены критерии профессионального самоопределения будущих социальных педагогов: информационный (знания о будущей профессиональной деятельности, знание о требованиях к личности социального педагога, знание ключевых понятий профессионального самоопределения), ценностно-мотивационный (наличие мотивации выбора данной профессии; интерес к

профессионально ориентированных дисциплин, согласование личностных и профессиональных ценностей), прогностический (наличие профессиональных намерений и планов, определение профессиональной цели, этапов их достижения; видение резервных и альтернативных вариантов профессионального роста), эмоциональный (удовлетворенность профессиональным выбором; положительное эмоциональное отношение к выбранной специальности, удовлетворенность процессом обучения), волевой (способность к профессиональному росту; активность личности в реализации собственной позиции, стремление к саморазвитию и самообразованию).

Обосновано и апробировано педагогическое обеспечение профессионального самоопределения будущих социальных педагогов в системе учебно-воспитательной работы университета. Определена эффективность экспериментальной программы педагогического обеспечения профессионального самоопределения будущих социальных педагогов в системе учебно-воспитательной работы университета.

Педагогическое обеспечение профессионального самоопределения будущих социальных педагогов представлены как комплекс педагогических действий и условий, предусматривающий активизацию личностных ресурсов и возможностей учебно-воспитательной работы университета для реализации эффективного профессионального самоопределения будущих социальных педагогов. Разработаны и обоснованы составляющие педагогического обеспечения профессионального самоопределения будущих социальных педагогов в системе учебно-воспитательной работы университета. Педагогическое обеспечение образуют: факторы, цели, содержательное (учебная и воспитательная работа, принципы, педагогические условия) и технологическое (комплекс организационных форм учебно-воспитательной работы, критерии) обеспечение и результат.

Определены следующие педагогические условия профессионального самоопределения будущих социальных педагогов: обновление и модернизация содержания учебных дисциплин, преподаваемых на I курсе; совершенствование программ практик через дополнения их задачами, касающимися профессионального самоопределения будущего специалиста; направление работы кураторов групп на оптимизацию процесса профессионального самоопределения студентов; привлечение первокурсников к общественной и волонтерской работе.

По результатам экспериментальной работы подтверждена эффективность и целесообразность педагогического обеспечения профессионального самоопределения будущих социальных педагогов в системе учебно-воспитательной работы университет

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, будущий социальный педагог, педагогическое обеспечение, педагогические условия, система учебно-воспитательной работы университета.

Neyizhpapa L.S Professional self-determination of future social workers in the system of educational work of the University. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.05 - social pedagogy. – National Pedagogical Dragomanov University MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE, Kyiv, 2013.

This thesis is devoted to the problem of professional self-determination of future social workers in the system of educational work of the University. Revealed a place of professional self-determination in the structure of socialization; analyzed the essentiality and special features of professional self-determination of future social workers in the system of educational work of the University.

Analyzed the status of problem of professional self-determination of future social workers in the system of educational work of the University. Determined criteria, indicators and levels of shaping of indicators of professional self-determination of future social workers. Substantiated and tested pedagogical support of professional self-determination of future social workers in the system of educational work of the University.

Keywords: professional self-determination, future social worker, pedagogical support, pedagogical conditions, system of educational work of the University.

Підписано до друку 17.10.2013 р. Формат 60х84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Таймс.

Наклад 100 прим. Зам. № 507

Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.

(044) 239-30-26

НБ НПУ

100202571

Скашубати